

**Sosyal Dokunun Yeniden Yapılanması: Tarihî Antep Evlerinden
Apartman Dairelerine**

**The Reconfiguration of the Social Fabric: From Historic Antep Houses to
Apartments**

Ümran Açıkgöz*

Makale Bilgisi

Geliş: 08.12.2025
Kabul: 28.08.2026

Doi:
10.20296/tsadergisi.1838485

Anahtar Sözcükler:

*Toplumsal değişme,
Kentleşme,
aile,
tarihî antep evleri.*

ÖZET

Gündelik hayatta vuku bulan insanlar arası ilişkiler, karşılaşmalar veya etkileşimler, içinde yaşanılan mekânın fizikî, sosyal ve kültürel yönlerine dair önemli izler taşır. Benzer şekilde Gaziantep, kentin sakinlerinin gündelik hayatına yansıyan pek çok kendine has yerel motife sahiptir. Bugün sahip olduğu kent görünümü ise birikimli bir sürecin neticesidir. Türkiye’de kentleşme bağlamında az zamanda çok mesafe kat eden şehirlerden biri olan Gaziantep, girişimciliğin ve sermayenin belirleyici olduğu bir şehirleşme süreci geçirmiştir. Bu çalışmanın temel merakını, hane içi (aile ilişkileri ve türleri) ve haneler arası mikro düzeydeki ilişkiler ile kentin coğrafi, ekonomik ve mimari yapısı arasında nasıl bir bağ olduğunu anlamak oluşturur. Bahsi geçen ilişkiselliği keşfetmek için tarihî Antep evleri ve çevresinde şekillenen yaşam biçimi formları odağa alınarak kentin değişen yönünün sosyal ilişkiler üzerinden okunması amaçlanmıştır. Söz konusu çalışma, sekiz farklı ailenin farklı kuşaklarının özgün anlatı ve ifadelerine dayanan ampirik bir çalışmadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Şehrin üç kuşak sakinlerinin ifadelerinden elde edilen bulgulara göre Tarihî Antep evleri sadece mimari bir yapı olmaktan ziyade başta geniş aile olmak üzere iş bölümü, dayanışma, yardımlaşma, kolektivizm gibi birçok geleneksel fenomeni temsil eder. Şehirde giderek yükselen apartmanlar ise hane halkı yapısındaki küçülme, geleneksel dayanışma ağlarının dönüşümü ve bireyselleşme eğilimlerinin mekânsal birer yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Article Information

Submission: 08.12.2025
Acceptance: 28.08.2026

Doi:
10.20296/tsadergisi.1838485

Key Words:

*Social change,
urbanization,
family,
historic antep houses.*

ABSTRACT

Interpersonal relationships in everyday life, encounters, or interactions bear important traces of the social, cultural, and physical aspects of the space one lives in. Similarly, Gaziantep possesses numerous local motifs that reflect the daily life of its inhabitants. The city’s silhouette today is the outcome of an accumulative process. Gaziantep, one of Turkey’s cities that has experienced substantial urban development within a brief timeframe, has undergone an urbanization process driven by entrepreneurship and capital investment. The main problem of the research is to understand the relationships between micro-level household relationships (family relationships and types) and between households (neighborhoods, community culture, etc.) and the city’s geographical, economic, and architectural structure. To explore the mentioned interconnectedness, this study aims to examine the changing aspects of the city through social relationships, focusing on the historic Antep houses and the lifestyles that have developed around them. This study is grounded in empirical data consisting of the unique narratives and expressions of various generations across eight families. In the study, the in-depth interview technique, one of the qualitative research methods, was employed. Based on the statements provided by three generations of city residents, historic Antep houses exemplify not only architectural significance but also embody numerous traditional phenomena, including division of labor, solidarity, and collectivism, predominantly within the extended family unit. Finally, the increasing number of apartment buildings in the city is regarded as spatial reflections of the shrinking household structure, the transformation of traditional solidarity networks, and tendencies toward individualization.

Atıf İçin

Açıkgöz, Ü. (2026). Sosyal dokunun yeniden yapılanması: Tarihî antep evlerinden apartman dairelerine. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 30(2), 728-744. doi: 10.20296/tsadergisi.1838485

* Arş. Gör. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Gaziantep, uacikgoz@gantep.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8161-8237>

GİRİŞ

Gündelik hayatta vuku bulan insanlar arası ilişkiler, karşılaşmalar veya etkileşimler, içinde yaşanılan mekânın fizikî, sosyal ve kültürel yönlerine dair önemli izler taşır. Chicago okulu düşünürlerinden Park’a göre şehir, onu oluşturan insanların içinden geçtikleri hayati süreci kapsar (Park, 2016, s. 37). Bu bakış açısına göre kent, kentte yaşayanlarıdır. Dolayısıyla bir kentin çehreleriyle o kentin sakinlerinin yaşam biçimi arasında sıkı bir bağ vardır. Benzer bir bakış açısı taşıyan Keleş, kent ve kentleşme olgusunu sosyolojik bağlamda ele alırken, demografik bir nitelikte sınırlandırılmayacak derinlikte bir tanımı hak ettiğinin altını çizer. Kentleşmenin ülkemizdeki durumuna gelince, burada var olan; sanayileşme ve ekonomik büyümeye bağlı olarak kent sayısının artması ve toplumsal yapıda artan boyutta örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma neticesinde insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklerin meydana geldiği bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 2017, s. 37).

Gaziantep, Türkiye’de kentleşme bağlamında az zamanda çok mesafe kat eden şehirlerden biridir. İlk kez 1938 yılında kapsamlı ve bütüncül bir ilk planlama deneyimi geçiren şehir, takip eden yıllarda (1950, 1970 ve 1980) önemli dönemeçlerden geçmiş, hızla aşamalar kaydetmiştir. Bu bağlamda 1938 ve 1950 yıllarındaki planlarda kentin tarihi mekânları ve geleneksel dokular mümkün olduğu kadar gözetilmeye çalışılsa da 1960 sonrası dönemlerde belirleyici olan daha çok ekonomi ve sanayi temelli ihtiyaçlardır. Bu süreçte geleneksel dokuda önemsenen, insanın sosyal ilişki ve ihtiyaçlarına yönelik kentsel ve mimari çözümlerin yerini daha “fonksiyonel” yapılar almaya başlamıştır. Bu dönüşümün neticesi olarak kent sakinlerinin yaşam tarzları, alışkanlıkları ve toplumsal etkileşim biçimleri yeniden (ve yeniden) şekillenmiştir.

Bu çalışmanın konusunu Gaziantep’in hane içi ve haneler arası gündelik hayat ilişkilerine sinmiş olan şehirleşme odaklı toplumsal değişim sürecinin ele alınması oluşturur. Araştırmanın temel merakını ise, hane içi (aile ilişkileri ve türleri) ve haneler arası (komşuluk, mahalle kültürü vb.) mikro düzeydeki ilişkiler ile kentin coğrafi, ekonomik ve mimari yapısında meydana gelen değişimler arasında nasıl bir bağ olduğunu anlama çabası oluşturur. Bahsi geçen ilişkiselliği keşfetmek için tarihî Antep evleri ve çevresinde şekillenen yaşam biçimi formları odağa alınarak kentin değişen yönünün sosyal ilişkiler üzerinden okunması amaçlanmaktadır.

Söz konusu çalışma, toplamda 38 kişilik bir katılımcı grubuna karşılık gelen, sekiz farklı ailenin, farklı kuşaklarının özgün anlatı ve ifadelerinden oluşan ampirik bir çalışmadır. Aile, komşuluk ilişkileri, sosyalleşme, toplumsal dayanışma gibi olguların birden çok kuşağın görüşleri üzerinden değerlendirilmesi, yaşanan toplumsal değişimi anlamamızda zaman ve mekân faktörünü dikkate almada yardımcı olmuştur. Öte yandan Antep’in tarihî mekânlarının dönüşüm serüveninin mikro ilişkiler ve gündelik temaslara nüfuz etmiş detaylar üzerinden analizi özelden genele bir okuma yapma imkânı sunmaktadır. Başka bir deyişle, bir sözlü tarih çalışması ürünü olan bu çalışma, katılımcıların kişisel tarihleri üzerinden toplumsal gerçekliği yakalama olanağı tanır. Nihayetinde, öne çıkan bu yönleriyle söz konusu çalışmanın alana özgün bir katkı sağlayacağı umulmaktadır.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Bir araştırmanın problemi araştırmanın yöntemini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Bu çalışma, en yalın haliyle ve özünde, temel olarak farklı kuşaklardan bireylerin gündelik hayat pratikleri ve ilişki biçimlerine odaklanır. Değişen ve dönüşen toplumsal ilişki biçimleri zaman ve mekân değişkenleri dikkate alınarak anlaşılacak istenmiştir. Bu sebeple yeni görünüm kazanan toplumsal eylem şemalarının Gaziantep’in zaman içerisinde geçirdiği değişimlerle olan bağlantısının analiz edilmesi hedeflenir. Nihayetinde, bu araştırma “ne” sorusundan ziyade “nasıl” sorusuna cevap arar. Dolayısıyla bu amaca hizmet etmesi için *nitel* araştırma yöntemlerinden *derinlemesine görüşme* tekniği kullanılmıştır.

Nitel araştırmalar katılımcılara kendi söylem ve kelime setlerini kullanarak düşüncelerini dile getirme özgürlüğü tanır. Bu açıdan, temsil kaygısı taşımayan nitel yöntem, araştırmacılara küçük bir grubun spesifik deneyimlerini analiz etme ve yorumlama fırsatı verir (Neuman, 2014, s. 132). Bu bağlamda çalışmanın bir sözlü tarih çalışması niteliği taşıdığını belirtebiliriz. Portelli’ye göre (Portelli, 1991, s. 50) sözlü tarih, sözlü tarihçiler tarafından, tanıklık eden kişilerle yapılan

diyaloglar sırasında kaydedilen, geçmişle ilgili sözlü anılardır. Bu çalışmada da katılımcıların kentin tarihine tanıklıkları önemli bir referans kaynağıdır. Bu sayede katılımcıların kendi sözcükleriyle aktardıkları yaşanmış olay veya anılar önem arz eder.

Görüşmeler esnasında hem belirli bir sistematığı yakalamak hem de katılımcıya özgürce düşüncelerini ifade edebilme olanağı tanımak amacıyla *yarı-yapılandırılmış* görüşme formları kullanılmıştır. Tüm katılımcılara aynı sorular sorulmuş, sorular nadiren de olsa kuşaklara ve cinsiyete göre akış esnasında ufak düzeltmelere uğramıştır. Katılımcıların açık kimlikleri gizlilik esası gereğince korunmuş, kişilerin gerçek isimleri değiştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların rıza ve onayı alındıktan sonra ses kaydı cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Bunun yanı sıra tamamlayıcı/destekleyici kaynaklar olarak fotoğraf albümleri, kişisel anlatılar, dergi ve kitaplardan faydalanılmıştır. Arşiv kaynakları ve aile albümleri tarihe tanıklıkları temellendiren ve güçlendiren ikincil veri kaynakları olarak kullanılmıştır. Bu kaynaklar, Gaziantep'in geçirmiş olduğu dönüşümlere dair şehrin görünümüleri, yaşam alanları ve hane ilişkilerine dair görseller sunarak derinlemesine görüşmelerde elde edilen verileri destekler nitelikte çalışmaya hizmet etmiştir.

Ne, nerde, nasıl, neden, ne zaman ve kim(le) soruları araştırmanın veri toplama sürecine dair arka planı açık hale getirmede yardımcı olacaktır. Çalışmanın sahası Gaziantep ili merkezinde yürütülmüş olup, Ocak 2024'ten Ekim 2024 tarihine kadar olan on aylık süre içerisinde tamamlanmıştır¹. Araştırmanın örneklemini en az üç kuşaktır Gaziantep'te yaşayan aileler oluşturmaktadır. Farklı kuşakları içeren 8 farklı aileden oluşan katılımcı grubu toplamda 38 kişiye karşılık gelir. Katılımcılar *amaca yönelik örneklem* dikkate alınarak seçilmiştir. Böylece ailelerin Gaziantep'in merkezinde yaşaması ve üç kuşaktan oluşması gibi kriterlerin sağlandığından emin olunmak istenmiştir. Uzun süredir Gaziantep'in merkezinde yaşıyor olmak koşulu, katılımcıların şehrin geçirdiği dönüşümlere birinci elden tanıklık eden bireyler olması açısından önem arz eder. Üç farklı kuşakla görüşülmesindeki gerekçe ise toplumsal ilişkilerdeki değişimleri farklı yaş gruplarının bakış açısını besleyen zaman ve bağlamı önemsemekten kaynaklanmaktadır. Böylece zamanla meydana gelen değişimlerin kuşaklar arası kontrastlar üzerinden belirginleşmesi umulmaktadır.

Öte yandan, bu süreçte elbette birtakım sınırlılıklarla karşılaşmıştır. Genellikle genç kuşaklar eğitim, iş veya evlilik gibi sebeplerle kentten göç etmiş olduğu için üç kuşağın da Gaziantep'te yaşamakta olduğu aileleri bulmak kolay olmamıştır. Üç kuşağı bir arada bulma konusundaki bir diğer sınırlılık ise aile büyüklerinin erken kaybıdır. Bu zorluklardan ötürü örneklemdaki iki aileden iki kuşak, geriye kalan altı aileden ise üç kuşakla görüşülebilmektedir. Katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum gibi demografik bilgileri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Kodlama yapılarak katılımcıların isimleri gizlenmiştir.

Verilerin toplanması aşaması bittikten sonra ses kayıtlarının transkripsiyonu tarafınca yapılmıştır. Görüşmeler yazıya döküldükten sonra tekrar eden anlatı ve kelimeler Excel tabloları aracılığıyla kategorize edilmiştir. Analiz neticesinde geçmiş gündelik hayat pratikleri ve insanlar arası ilişkiler “tarihî Antep evleri” ve etrafında biçimlenen hayat üzerinden tasvir edilirken, bu yaşam biçiminin yavaş yavaş silinen silüeti Gaziantep'in sosyal, kültürel, ekonomik ve fizikî dönüşümüne mâl edilmiştir.

Tablo 1. *Katılımcı listesi ve demografik değişkenler*

Katılımcı	Doğum Yılı	Cinsiyet	Medeni Durum
P1	1931	Kadın	Bekar
P2	1954	Erkek	Evli
P3	1960	Kadın	Evli
P4	1957	Kadın	Bekar

¹Bu makaledeki veriler, yazarın Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda tamamlamış olduğu “Continuities, Discontinuities, and Intergenerational Relations in Notable Households in Gaziantep” başlıklı doktora tez çalışması kapsamında toplanan verilere dayanmaktadır.

P5	1981	Erkek	Evli
P6	1987	Erkek	Evli
R1	1935	Erkek	Evli
R2	1937	Kadın	Evli
R3	1964	Erkek	Evli
R4	1971	Kadın	Evli
R5	1997	Erkek	Bekar
M1	1940	Kadın	Bekar
M2	1962	Erkek	Evli
M3	1970	Kadın	Evli
M4	1996	Kadın	Evli
K1	1963	Erkek	Evli
K2	1970	Kadın	Bekar
K3	1989	Erkek	Evli
K4	1996	Erkek	Bekar
S1	1943	Kadın	Bekar
S2	1964	Kadın	Evli
S3	1958	Erkek	Evli
S4	1989	Erkek	Evli
S5	1968	Kadın	Evli
S6	2003	Kadın	Bekar
N1	1954	Erkek	Bekar
N2	1954	Erkek	Evli
N3	1961	Kadın	Evli
N4	1993	Kadın	Evli
C1	1931	Erkek	Bekar
C2	1959	Erkek	Evli
C3	1963	Kadın	Evli
C4	1989	Kadın	Evli
L1	1945	Kadın	Bekar
L2	1961	Kadın	Evli
L3	1988	Kadın	Evli
L4	1995	Erkek	Bekar
Toplam	38		

TARİHSEL ARKA PLAN VE KURAMSAL TARTIŞMALAR

Cumhuriyet Türkiye'sinde Kentleşme ve Gaziantep

Türkiye’de kentleşme “hızlı gerçekleşmiş bir deneyim” (Keleş, 1972, s. 8; Tekeli, 1976, s. 11) olarak temas ettiği birçok alanı da beraberinde kayda değer oranda ve hızda değiştirmiştir. Cumhuriyet döneminden II. Dünya Savaşı’na kadar olan süreçte şehirleşme hissedilmeyecek kadar yavaş bir tempoda gerçekleşir. Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı, nüfusun %80’den fazlasının kırsal kesimde hayat sürdürdüğünü göstererek bunu doğrular niteliktedir (Kıray, 2006, s. 331). Bu yaşam biçiminde halk genelde geniş aileler halinde, sıkı akrabalık ilişkileri içerisinde, tarımla geçimini sağladığı bir hayat tarzına sahiptir. Ülkedeki esas şehirleşmenin hız kazandığı döneme 1950 ve sonrasında şahit oluruz. Bu tarihlerde sermayeyle ilgili alınan kararlar, tarımda teknolojik devrim ve sanayileşmenin de teşvikiyle kırdan kente bir göç dalgası ivme kazanır (Genç,

vd., 2021, s. 54). Kentlere yönelen bu yoğun nüfus hem yöneticileri hem de halkı insanın temel ihtiyaçlarından biri olan barınma sorunuyla karşı karşıya bırakır. 1980'lere gelindiğinde artık kentsel nüfus kırsal nüfusu aşar hale gelmiştir. Bu yıldan sonraki dönemde önü alınamaz dönüşümlerin neticesinde, kısaca Türkiye'nin kentlerinden kentlerin Türkiye'sine geçiş yaşanmıştır (Genç, vd., 2021, s. 17). Nihayetinde artık karşımızda nüfusun %80-90'ının köylerde yaşadığı, tarıma dayalı geçim biçiminin hüküm sürdüğü ve basit teknolojinin kullanıldığı bir portreden sanayileşme ve uzmanlaşmanın hâkim olduğu, farklılaşmış ve nüfusun büyük bir kısmının şehirlerde oturduğu bir Türkiye portresine geçilmiştir.

1950'lerde başlayan ve kısa bir sürede toplumun tamamına yayılan temel bir toplumsal dönüşüm, binlerce yıllık kırsal toplumu temelinden sarsmış ve tüm insan ilişkilerini etkilemiştir (Kıray, 2006, s. 333) Ekonomik örgütlenme biçimindeki değişikliklere bağlı olarak Gaziantep'teki insanlar arası yüz yüze ilişkilerin mahiyeti ve şekli de bu dönüşümden nasibini almıştır. Gaziantep, şehirleşme serüveninde hızla yol kat eden kentlerden biridir. Bu şehir için ilk kapsamlı imar planı 1938 yılında Jansen tarafından hazırlanır. 1938 Jansen ve ardından gelen 1950 Aru planlarının ortak noktası, kentin mevcut yapılarını, dokusunu kısaca "ruhunu" koruma kaygısı taşıyor olmasıdır. Ancak 1958 yılına gelindiğinde bu kaygıların gözden kaybolduğunu ve eski kentte yoğun bir yapılaşma olduğunu görürüz (Ataş, 2024, s. 442-444). Bu durumun sebepleri Gaziantep'e bir kent olarak biçilen kimlikten bağımsız değildir. Özellikle 1960 ve sonrasında giderek sanayileşen şehir, bir iç göç cazibe merkezi haline gelerek belirgin bir nüfus artışı yaşar. Keleş'in 1970 nüfus sayımı sonuçları değerlendirmesine göre, Antep (Maraş, Urfa, Elazığ, İzmit, Diyarbakır gibi şehirlerin yanı sıra) ülkenin yıllık ortalama şehirleşme hızından %5,5 oranında daha fazla şehirleşmiştir (Keleş, 1972, s. 24). Yakın tarihli bir çalışma olan, 2020 yılında Keyman ve Koyuncu-Lorasdağı tarafından yayınlanan *Sekiz Kentin Hikâyesi: Türkiye'de Yeni Yerellik ve Yeni Orta Sınıflar* adlı çalışmadaki sekiz kentten biri Gaziantep'tir. Bu çalışmada da Gaziantep'in sanayi kenti olarak şehirleşmesi üzerine görüşlere rastlamak mümkündür. Gaziantep, girişimciliğin ve sermayenin belirleyici olduğu bir şehirleşme süreci geçirmiştir. Bu anlamda Gaziantep, Anadolu'daki kültürel kimlik ve alanların ekonomik kaygılara feda edildiği kentlerden biridir (Keyman & Koyuncu-Lorasdağı, 2020, s. 259). Öyle ki, Eraydın'ın (1999) tabiriyle "yeni sanayi odaklarından" biri haline gelmiş olan bu şehir, meşhur "Anadolu kaplanları" metaforuyla anılır. Ekonomik anlamda taşıdığı bu "potansiyel"den dolayı Gaziantep hızla göç alan bir şehir haline gelir. Dolayısıyla artan konut talebi bu koşulları takip eder. Çözüm ise eski kent de dahil olmak üzere şehirde gözle görülür çok katlı yapılaşma, yaya ve araç trafiğini geniş alanlara yayma gibi yollarda bulunur. Böylece, "insani kentleşmenin" söz konusu olduğu yani insanların kendilerini ait hissettikleri özgürlük mekânları olarak adlandırılabilir atmosferden uzaklaşmıştır. Aksine, şehir, tüketim odaklı ve metalaşmış, yer yer "kişisizleştirilmiş" bir kent görünümü kazanmıştır.

Gündelik Hayat ve Kentsel Mekân

Kentleşmenin toplumsal doku üzerindeki etkilerini anlamlandırmak adına Park'ın (2016) sunduğu perspektif oldukça ufuk açıcıdır. Park'a göre şehir, sadece fiziksel bir yerleşim yeri değil; onu oluşturan insanların içinden geçtikleri organik ve hayati bir süreci kapsar. Bu bağlamda yerler ve insanlar arasında kurulan bu organik ilişki, kendine has bir kültür biçimiyle donatılmıştır (Park, 2016, s. 38). Dolayısıyla, bir kentin mekânsal çehresi ile sakinlerinin yaşam biçimi ve gündelik pratikleri arasında karşılıklı bir belirleyicilik söz konusudur. Park'ın işaret ettiği bu "organik bağ" gündelik hayatın rutinlerine, ritüellerine ve kültürel dokusuna gizlenmiş detaylardan yola çıkarak bir mekânın geçirdiği dönüşümleri okuma imkânı verir. Bu bağlamda mekânın geçirdiği dönüşüm; sadece mimari bir değişim değil, aynı zamanda gündelik hayatın rutinlerine, ritüellerine ve bireyler arası etkileşim kalıplarına gizlenmiş sembolik anlamların da yeniden inşasıdır¹.

¹ Özellikle gündelik yaşam pratiklerine odaklanan Goffman (2018), Mead (2017) ve Blumer (1986) gibi isimlerin sunduğu teorik araçlar, mekânsal birimlerin sembolik değerini anlamada işlevseldir. Goffman'ın gündelik yaşam pratiklerine ve insan etkileşimine odaklanan mikro sosyolojik bir anlayış benimsiyor olması onu kişiler arası karşılaşmalardan doğan birliktelikler ve yüz yüze etkileşimlere yöneltmiştir. Goffman, park, cadde, restoran, alışveriş merkezleri ve diğer toplanma mekânları gibi yerlerin bizlere toplumsal

Türkiye’de şehirleşme, sanayileşme adımları ve toplumsal ilişkiler arasındaki bağı analiz etmesi açısından Mübeccel Kıray’ın *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası* adlı araştırması, benzer bir çalışma yürütmek isteyenlere rehber niteliğindedir. Kıray, bu çalışmasıyla esasında toplumların değişimin her aşamasında o döneme özgü bilgi üretme kapasitesine sahip olduğunu ve değişen koşullara göre var olan bilgilerin yenileriyle değiştirildiğini vurgular (Kıray, 2000, s. 327). Burada insan ve çevrenin karşılıklı belirleyiciliği inkâr edilemez. Öte yandan şehirleşmeyle doğan insan tipolojilerine ilişkin “kentte yaşamak” veya “kentli olma” gibi imgeler pek çok sinema filmine¹, romana² konu olmuş ve yeni doğmuş bu yaşam biçimini sembolize eder hale gelmiştir. Ancak bu anlamda bizim burada durduğumuz noktayla kesişen çalışma İlhan Tekeli’nin dolmuşlar üzerine yaptığı analizdir. Dolmuşun öyküsünü yazan Tekeli, tam olarak kastedilen simgeselliği yakalamıştır. Ona göre dolmuş, toplumumuzda belli bir yaşantıyı ve kültür biçimini simgelemektedir (Tekeli & Okyay, 1980, 59-60). Dolmuşun varlığının nelere bağlı olduğu, varoluş koşulları kentleşmenin yol açtığı tabakalaşmanın bir sembolüdür. Konut tipindeki gecekond/apartman ikilisinde olan tabakalaşmanın ulaşımına yansımış halidir.

Dolayısıyla bu çalışmada da benzer bir motivasyondan hareketle “tarihî Antep evleri” ve bu evlerin içinde ve çevresinde şekillenen sosyal ilişkiler merkeze alınmıştır. Bireyler mimari yapıları şekillendirdiği kadar mimari yapılar da bireyleri sınırlandırabilir, alan tanıyabilir veya eylemlerini yönlendirebilir. Dolayısıyla alışkanlıklarımız ve yaşam tarzımız ile yaşam alanlarımız arasında karşılıklı bir belirleyicilik vardır. Bu yönden insanların hayatını sürdürdüğü yaşam alanları; toplumların kaydettiği aşamalar, yaşam biçimleri ve sosyalleşme kalıpları hakkında ipuçları verir. Bu alanlar, daima bir değişim içinde olmuş ve zaman içerisinde toplumsal değişmelerin hızı ve yönü doğrultusunda bir formdan başka bir forma evrilmiştir. İlk sosyalleşmelerin mecrası olması ve bu yönden bir prototip sunması sebebiyle ev -bu çalışma özelinde daha çok *hane-*, sosyal dönüşümlerin çeşitli yansımalarını sunar. Burada hane yalnızca fizikî bir mekâna atıfta bulunmanın ötesinde aynı zamanda bir deneyim ortaklığına da işaret etmektedir. Bir evin hane halkı (*household*) yalnızca birbirine kan bağıyla bağlı bireylerden oluşan bir topluluğu ifade etmez; aksine *ortak konum*, *akrabalık* ve *aktivitenin* varlığına işaret eder (Laslett, 1972, s. 28). Bu yönüyle ev; özel ve kamusal, bireysel ve toplumsal olanın kesiştiği, başka bir deyişle kişisel ve sosyal erdem ve ilişkiler ağının yeşerdiği yerdir (Ogburn & Nimkoff, 1964, s. 488). Dolayısıyla bu minyatür kurum ve ilintili ilişkiler, sunduğu verilerle toplumsal yapı ve değişmeyi anlama noktasında etkili bir araca dönüşebilir. Ekonomik dönüşümler, kültürel kalıplar, cinsiyet rolleri gibi birçok ilişki biçimi ve sosyal olguyu tek bünyede barındıran haneler bu yönüyle büyük yapıya ayna tutar.

Tüm bu bakış açısından hareketle, Antep evlerinin hane içi profilinde öne çıkan geniş aile ve yakın ilişkiler hane dışı ilişkilerde ise iş birliği, imece usulü dayanışma, komşuluk gibi desenler geleneksel yaşam biçiminin öne çıkan temsilleri olarak işaretlenmiştir. Hayatlı Antep evleri geleneksel toplumun yaşam tarzını temsil ederken, apartman daireleri ve yüksek nüfuslu şehir hayatı “yeni” Gaziantep’in modern silüetini oluşturmaktadır. Çekirdek aileler, değişen sosyal bağlar ve dönüşen sosyal doku bu yeni yaşam biçiminin öne çıkan özellikleridir.

organizasyonun en yaygın formlarına dair detaylar sunduğunu dile getirir (Goffman, 2018, s. 10). Öte yandan gündelik hayattaki insanlar arası ilişkilerin sürdürülmesi ya da kopmasında semboller ya da simgeler önemli bir yere sahiptir. Ortak anlam atfetmelerden beslenen sembollerin toplumsal bağlamını anlamak açısından bu fikrin öncüleri olan Mead ve Blumer’in görüşlerine bakmak ayrıca aydınlatıcı olacaktır. Mead, bireyler arası etkileşim ve iletişime vurgu yaparken bireylerin birbirine yönlendirdiği “anamlı sembollerin” mübadelesinin altını çizer (Mead, 2017, s. 168). Yani, bir topluluğun ortak bir toplumsal sistem oluşturabilmesinin en temel koşullarından biri bireylerin bir sembole ortak anlam yükleyebilme kapasitesinde gizlidir. Blumer bu süreçte insanın *yorumlama* kabiliyetini dahil edip insan davranışlarını anlayabilmek için ardında yatan kişisel deneyimlere başvurmanın önemini vurgular (Blumer, 1986, s. 5).

¹ Türkiye’deki kent ve kır karşılaştırmasının ele alan filmlerden birkaçı için bakınız “Türk Sinemasında Köylü-Kentli Karşılaşması: ‘Hakkari’de Bir Mevsim” ve ‘Uzak’ Filmleri” (Ünlü & Serarslan, 2012, s. 221).

² Tiken’in çalışması 1950-1980 dönemi kentleşme olgusunu konu edinen otuz adet romana çalışmasında yer vermiştir (Tiken, 2011, s. 75).

BULGULARIN YORUMLANMASI

Tarihî Antep Evlerinin Mahiyeti

“Antep evlerimiz bizim hayatlı. Hayat! İnsana hayat veren hayatlar. Hemen kapıyı açar açmaz dışarının güzel havasıyla karşılaşsınız. Şimdiki gibi hava kirliliği yoktu ki...” (L1, Kadın, 1945)

Tarihî Antep evlerinin karakteristik özelliği olan avlular, yörede “hayat” diye adlandırılır. Yöreden yöreye isim olarak farklılık gösterse de burası ortak olarak ev halkının zamanının önemli bir kısmını geçirdiği yerdir (Atalar, 2004, s. 59). Sokak ile ev arasında bir geçiş mekânı olmasının yanı sıra hayat birden çok işleve sahiptir. Bir sirkülasyon merkezi olan hayat aynı zamanda da bir oda işlevindedir. Evin bu alanında çocuklar oynar, misafir ağırlanır, yazın insanlar uyur ve bazen de büyük ocakların kurulabileceği büyük bir mutfaktır (Kuban, 1995, s. 144). Dolayısıyla L1’in anlatısındaki ifadeler, katılımcının geçmişteki mekânsal deneyimini duygusal bir referansla anlamlandırdığını göstermektedir. Katılımcının “hayat” kavramı üzerinden kurduğu bu dilsel kurgu, sadece fizikî bir mekâna duyulan özlemi değil, o mekânın mümkün kıldığı toplumsal ilişki biçimlerine ve yaşam tarzlarına yapılan bir atıftır. Bir yaşam alanını betimlemenin bir yaşam biçimini tasvir etmek olduğu düşüncesinden hareketle; söz konusu “*hayat veren hayatlar*” ifadesi, romantik bir güzelleme olmaktan ziyade, geleneksel konut dokusundaki yaşam biçiminin katılımcının zihnindeki kavramsal karşılığı olarak ele alınmaktadır. Bu yönüyle eski Antep evleri, sadece bir mimari yapı değil; kendi döneminin toplumsal örgütlenme biçiminin ve etkileşim pratiklerinin yansıdığı toplumsal mekânlardır. Bu mekânsal karşıtlığın zeminini ve tarihî Antep evlerinin mimari karakterini somutlaştırmak adına; evin fiziksel yapısı, bir katılımcının betimlemeleri üzerinden aşağıda sunulmaktadır.

Benim doğduğum ev o dönemin mimarisiyle inşa edilmiş klasik bir Antep eviydi. Kocaman bir bahçesi vardı, *hayat* denir Antep’te. İki taraflı ikiz merdiven vardı. Bir taraflıyla amcamların evine çıkılır diğer taraflıyla bizim eve çıkılırdı. Bizim eve çıktığımızda bir oda, içinden bir kapıyla *hazna* var. Hazna denir, hazineden geliyor, kıymetli şeylerin konulacağı bir yer. Tekrar evin içinde bir ahşap merdiven vardı. *Çıkma* diye tabir edilen bir odaya çıkılır. Orası annem ve babamın yatak odası. Tekrar oradan bir kapıyla yine ahşap merdivenle tavan arasına çıkılır. Bir de *alt ev* tabir edilen büyük bir oda; içinde haznası olan, orda da babaannem ve dedem yaşardı. Mutfak da ayrı bir taraftaydı. Evlere kokusu gelmezdi. Yemek kömürde pişer, çamaşır elde yıkanır... (S1, Kadın, 1943).

S1’in anlatımındaki ikiz merdiven detayı, mekânın sadece fiziksel bir geçiş alanı değil, aynı zamanda aile içi mahremiyetin ve kamusal/özel alan ayrımının sembolik bir sınırı olduğunu gösterir. Bu durum, Goffman’ın (2018, s. 33) “sahne önü” (front stage) ve “sahne arkası” (backstage) ayrımının mekânsal bir tezahürü olarak okunabilir; merdivenler burada hem birleştirici hem de hanelerin mahremiyetini koruyan birer eşik işlevi görmektedir. Öte yandan hem L1’in hem de S1’in hayat içindeki hareket serbestisi veya kısıtlarına dair betimlemeleri, Mead’in (2017, s. 197) “genelleştirilmiş öteki” (generalized other) kavramıyla okunabilir. Bu bağlamda avlu, sadece fiziksel bir boşluk değil; mahallenin ve ailenin ortak beklentilerinin bireyin davranışlarını denetlediği ve “benlik” sunumunu bu ortak değerler (gelenek, yardımlaşma) üzerinden şekillendirdiği bir toplumsal aynadır.

Dolayısıyla *bireysel hafızanın* bir parçası gibi duran Antep evlerine dair anılar, *kolektif hafıza* ve toplumsal gerçeklikle bireysel belleğin kesiştiği bir noktada durur. Bu evlerle ilgili paylaşılan her bir kişisel anı ya da anlatı aslında kolektif bir deneyime tekabül eder. Bu doğrultuda, Gaziantep’in geleneksel kent yaşamından modern bir şehir görünümüne evrilme sürecinde eski Antep evleri; tarihsel süreç ile dönüşen sosyal doku arasındaki ilişkiselliği somutlaştıran kritik birer mekânsal gösterge niteliği taşımaktadır. Ne var ki, yeni mekânsal kurguda bu haneler ve süregelen toplumsal pratikler de yeniden konumlanmıştır. Ancak objeler öylece demode olmadığı gibi, mekânlar da bir anda çağ dışı kalmazlar. Bağlam ve zaman değişince anlam da değişir, mahiyetini yitirir ya da önem kazanır. Leibniz’in “doğa sıçrama yapmaz” (*Natura non facit saltum*) (Leibniz, 1996, s. 57) ifadesinde ima ettiği gibi, bu durum birikimli bir süreçtir. Nitekim sosyal değişme derece derece değişerek tahakkuk eden bir fenomendir (Kıray, 2006, s. 94). Dolayısıyla Antep evlerini bir dönemin gözdesi yapan ya da arka plana atan birikmiş sebepler vardır.

Şekil 1. Osmanlı dönemi Antepevleri (Atalar, 2004)

Not: Tüm görseller aynı kaynaktan alınmış olup sol üst sokak, sağ üst hayat, sol alt hayat, ve sağ alt hazna görselidir.

Hayatlı Hanelerde Geniş Aileler

Antep evlerinin mahiyeti, “Aile deyince aklınıza ne geliyor? Aile kavramı sizin için ne ifade ediyor?” sorusuna aldığım cevaplarla daha berrak hale gelmiştir. Üç farklı kuşaktan çeşitli bireylerin verdiği yanıtlar, Gaziantep’in şehirleşme sürecine dair bir desen çıkarma imkânı tanımıştır. Alınan cevaplar aile kurumunun nasıl her defasında zaman ve bağlama göre yeniden inşa edildiğini gösterir. Örneklemim büyükanne ve büyükbabalarını oluşturan katılımcılar geleneksel toplumlarda yaygın bir şekilde rastladığımız, birden çok kuşağın bir arada yaşadığı aile tipi olan *geniş aileyi* tanıyor. R2 kodlu katılımcı bunu deneyimleyen isimlerden yalnızca biri. “Şimdi böyle bir evde değildim. Ta Bostancı Mahallesi’nde bir eve gelin gittim. Bir tek oda, küçücük bir haznayı yatak odasına çevirmişler. Öyle bir yerde kayınvalidem, iki kayınım, kayınbabam, kaynanamın annesi aynı evde yaşadık” (R2, Kadın, 1937). Benzer şekilde, M1 isimli katılımcı da en az iki ailenin bir arada yaşadığı bir hanede aile kuruyor. Dolayısıyla aile tanımını da buna göre şekilleniyor: “Valla bizim ailemiz..., devamlı bir arada bulunurduk çoluk çocuk gençler hepsi...Hayatlı bir evdi evlendiğim ev. Ben 24 sene kayınvalidemle oturdum” (M1, Kadın, 1940). M1’in “hayatlı bir evdi” ifadesi tesadüfî bir kullanımdan ziyade bir detayı vurguluyor. Hayat denilen bu alanın oluşumu zamanın aile anlayışıyla örtüşür niteliktedir. Hanedeki çocuklar evlendikçe eklenen her yeni oda, iç avlunun kendiliğinden oluşmasını sağlar. Mimaride iç avlu (hayat) anlayışının hâkim olduğu Antep evlerinde hayat hem özel hem de kamusal alana dair türlü

etkinliklerin vuku bulduğu bir alandır (Atalar, 2004, s. 59). Esasında burada mimari ve yaşam stili arasındaki karşılıklı belirleyiciliğin açık bir örneğini görüyoruz. Birlikte yaşama anlayışı ve pratikleri iç avluyu inşa ederken, paylaşımlı evler de buna bağlı olarak dönemin aile yapısını ve aile içi ilişkileri şekillendirir ve yeniden üretir.

Zaman içerisinde geniş aile yapısına sahip haneler, modern yerleşim biçimlerinin etkisiyle küçülerek farklı bir toplumsal nitelik kazanmıştır. Bu bağlamda C2 isimli katılımcının tüketim alışkanlıklarındaki değişime dair aktarımları, hane yapısındaki bu küçülmenin mekânsal ve pratik bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Özellikle pazar torbalarının büyüklüğüne dair ifadeler, aile yapısındaki bu tarihsel dönüşümü temsil eden simgesel bir veri sunmaktadır. *“Mesela İstanbul’da biz talebeyken limonu taneyle satarlardı komiğimize giderlerdi. Soğanı demet yapardı, üç tanesini lastiklemiş öyle satardı. Biz burda kiloyla almışsınız, adama 1 kilo ver diyorsun yüzüne bakıyor. E şimdi gittikçe bu sefer Antep’te de pazarda satılmaya başladı bu şekilde... Sanki bize doğru ne diyim sana Batı’dan bu tarafa doğru geliyor”* (C2, Erkek, 1959). Pazar torbalarının hacmindeki değişim, yalnızca geniş aileden çekirdek aileye geçişin bir simgesi değil; aynı zamanda modernleşme etkisinin merkezden çevreye doğru yayılımının mekânsal ve pratik bir izdüşümüdür. Bu durum, Türkiye’deki şehirleşme tecrübesinin yereldeki yansıması olarak okunabilir. Parsons (1955, s. 16), aile yapısındaki bu dönüşümü modern toplumun işleyişi açısından işlevsel bir gereklilik olarak tanımlar. Bu modele göre; babanın ekonomik üretimi üstlendiği, annenin ev içi organizasyonu yürüttüğü ve yeni nesillerin sosyalleşme süreçlerinin bu birimde başladığı çekirdek aile yapısı, toplumsal düzenin ve dengenin sürdürülebilirliği açısından temel bir birim teşkil eder. Parsons’a göre modernleşme süreci, geleneksel toplumdaki kolektif aile modelinden bireyselleşmiş çekirdek aileye geçişi zorunlu kılar. Bu kuramsal çerçevede; geleneksel bağlılık yapıları ile bireysel özgürlük alanları arasında yeni bir dengenin kurulması öngörüldü. Buna göre bireylerin yalnızca aile biriminin birer parçası olmaktan çıkıp, toplumsal yapı içerisinde kendi kişilik ve rollerini inşa edebilecekleri bir özerklik kazanmaları, modern toplumsal sistemin işleyişi için temel bir gerekliliktir (Parsons, 1955, s. 19).

C2’den sonraki neslin üyesi olan S4’ün aile tanımlaması, Parsons’ın modern hane yapısına dair vurgularıyla paralellik göstermektedir. S4’ün döneminde, eş seçimi süreçlerinde geleneksel yöntemlerin yerini “duygusal yakınlık” temelli evliliklerin alması, bireysel tercihin toplumsal normlar üzerindeki etkisinin arttığını göstermektedir. Bireysel özerkliği ve özgür iradeyi merkeze alan bu anlayış, modern toplumda çekirdek aile formuyla kurumsallaşmaktadır. Bu dönüşüme paralel olarak hem yapısal hem de işlevsel bir farklılaşmaya uğramıştır. *“Yani önce çekirdek aile geliyor, ilk kendi ailem. Daha sonra seni hayata getirmiş anne baban geliyor, kardeşin var. Yani önce kendi ailenin başlıyorsun. E şimdi önceden hani nasıl toplu yaşam gibi bir şeyi varken şimdi herkesin bireysel bir yaşamı var. Birlikte yaşamak çok zor bir şey. Ama kendi çekirdek ailenle, yani benim için aile dediğiniz zaman önce çekirdek kendi evlatlarım ve eşim, önceliğin o oluyor. Süreç geçtikçe ondan sonra işte annen, baban, kardeşin gibi şeyler oluyor. Yani benim aile kavramım böyle”* (S4, Erkek, 1989). Mübeccel Kıray’ın Ereğli’deki sanayileşme ve kentleşme sürecine dair tespitleri, S4 isimli katılımcının aile tanımlamasıyla dikkate değer bir tutarlılık sergilemektedir. Kıray, bu dönüşüm sürecinde hane yapısının daralarak ebeveyn ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile formuna evrildiğini vurgular. Ortak yaşam pratiklerinin yerini mekânsal ayırmaya bırakması, hane içi hiyerarşiyi ve otorite ilişkilerini yeniden şekillendirmiş; bu durum geleneksel yaşlı otoritesine dayalı düzenin yapısal bir çözülme sürecine girmesine yol açmıştır (Kıray, 2006, s. 93).

Ailenin tanımındaki dönüşüm, modern çekirdek aile formunun da ötesine geçen yeni bir aşamaya işaret etmektedir. En genç katılımcılardan biri olan S6’nın aile kavramına dair çağrışımları; literatürde “postmodern aile” olarak kavramsallaştırılan, daha esnek ve akışkan bir yapıya geçişin izlerini taşımaktadır. Nitekim Stacey (1990, s. 18), on sekizinci yüzyıl sonlarında orta sınıf Amerikan aileleri üzerinden modellenen modern aile yapısının yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren baskın karakterini yitirmeye başladığını vurgular. Nihayetinde aile, katı ve mutlak tanımların ötesine geçerek “yüzgezer” bir nitelik kazanmıştır. *“Ya benim için aile, kan bağı gerektirmeyen bir şey. Birisinin yanında artık öyle bir rahatlık seviyesine ulaşırsın ki o senin ailen olur. Kan bağı gerektirmeyen, arada kavga bile olsa her zaman o kişinin yanına gidip güvende*

*hissedebileceğin, senin gerçek kendin olabildiğin insanlar gibi geliyor. O anlamda benim aile gibi gördüğüm insanlar var. Ama toplumsal anlamda daha geleneksel bakışta aile bana bir kutsallığı olan bir şey falan değil” (S6, Kadın, 2003). S6 tarafından dile getirilen bu esnek ve ihtimaller barındıran aile tanımlaması Bauman’ın (2017, s. 264) “akışkan modernite” olarak kavramsallaştırdığı sosyal çözülme ve yeniden yapılanma süreciyle örtüşmektedir. Akışkan modernite koşullarında; aile, sınıf ve komşuluk gibi geleneksel aidiyet biçimleri sabitliklerini yitirerek farklı formlara bürünmeye açık hale gelmektedir. Katılımcının aile sınırlarını bireysel tercihler üzerinden genişletmesi, Feyerabend’in (1993, s. 19) yöntem bilgisinde “her şey kabul” (*anything goes*) olarak formüle ettiği çoğulcu anlayışın gündelik hayattaki bir tezahürü olarak okunabilir. Bu durum Stacey (1990, s. 18) için, aile kurumunda “cesur” denemelerin ve yapısal geçişlerin yaşandığı bir evreye işaret eder. Stacey’e göre postmodern aile; tek bir kalıpla tanımlanamayan, net bir rejim sunmayan, bünyesinde hem deneysel hem de nostaljik unsurları barındıran hibrit bir yapısal nitelik taşımaktadır.*

Bir Dayanışma Ritüeli Olarak Yuvarlama

Tarihî Antep evlerindeki bir arada yaşama pratiği, hane halkı arasındaki ilişkiselliği kolektif bir dayanışma ve ortak sorumluluk ekseninde şekillendirmektedir. “*Şöyle ki eskiden kar yağardı bütün karlar bahçeyi kaplardı, fırınlar çalışmazdı, soğuktu, sobalıydı, sular akmaz... çok zorlukları vardı yani. Ama yani sıcak bir ortam vardı. Herkes bir aradaydı. Öyle zorluklar olduğu zaman da aile kenetlenirdi. Birbirine kenetlenirdi. Herkes bir işin ucundan tutardı mutlaka” (P4, Kadın, 1954). Katılımcı anlatısında öne çıkan “kenetlenme” eylemi; Tönnies’in *Gemeinschaft* (cemaat) tipolojisinde tanımladığı, organik bir bütünlüğe dayanan dayanışma biçiminin pratik bir tezahürüdür. Tönnies’e göre cemaatte yakın kişisel ilişkiler ve güçlü bağlar, gelenekler ve ortak değerler ön plandayken; cemiyette daha rasyonel araçsal ilişkiler ve bireysel çıkarların belirleyici olduğu bir ilişki biçimi vardır (Tönnies, 1963, ss. 31-35). Durkheim ise bu toplumsal dönüşümü, *sosyal bağ* (social bonds) ve *dayanışma* (solidarity) kavramları üzerinden kuramsallaştırır. Ona göre geleneksel toplum tipinde bireyleri bir arada tutan kuvvetli bir etmen olan *mekanik dayanışma* (mechanical solidarity) (Durkheim, 2013, ss. 57-80) modernleşme süreciyle birlikte yerini *organik dayanışmaya* (organic solidarity) bırakmıştır (Durkheim, 2013, ss. 88-100). Durkheim’in perspektifinde dayanışma modern topluma geçişle birlikte ortadan kalkmamış; şekil değiştirmiştir. Mekanik dayanışma, en basit ifadesiyle, güçlü bir kolektif bilinçle hareket edilen, uzmanlaşmanın olmadığı, herkesin hemen her işi yaptığı bir örgütlenme türüdür. Özellikle köy veya kasaba gibi yerlerde sıkça duyulan “imece usulü” (*it takes a village*), Durkheim’in *mekanik dayanışma* tipolojisinin gündelik hayattaki izdüşümleridir. Öte yandan, *organik dayanışma*, modernleşmenin getirdiği *iş bölümü* (division of labor) neticesinde bireylerin birbirlerine işlevsel olarak bağımlı hale geldiği, uzlaş temelli bir sosyal ağ biçimidir.*

Gündelik hayatın parçası olan basit iş bölümü pratikleri, toplumsal bağların pekiştirilmesi ya da zayıflatılması sürecinde etkin bir rol oynayabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Gaziantep’te Ramazan Bayramı sabahları yenmesi bir ritüel olan yuvarlama, gelenekselleşmiş hazırlık süreciyle birlikte değerlendirildiğinde, sadece bir beslenme faaliyeti değil; toplumsal aidiyetin ve ortak anlam dünyasının inşa edildiği bir sürece dönüşmektedir. “*Yuvalama¹ yapılacak diyelim, herkesin bir rolü vardı. İşte güç gerektiren değirmen çekme işini erkek yapardı, önce çekersiniz sonra yuvalama aşamasına geçtiğinizde siz de yuvalamaya başlarsınız tabi. Sonuçta hepsi bir arada olur (R3, Erkek, 1964). Bu ifadeler, yuvarlamanın kolektif bir emek süreci gerektiren, cinsiyet temelli iş bölümü ekseninde hane halkının sürece dahil olduğu bir pratik olduğunu göstermektedir. Bu eylem, hane içi işleyişi organize etmenin yanı sıra haneler arası etkileşimi de yapılandırmaktadır. Nitekim yuvarlama hazırlığı, geleneksel mahalle dokusunda sosyal bir araya gelişlerin ve karşılıklı yardımlaşma pratiklerinin mekânsal ve sosyal zeminini oluşturmaktadır. “Akşamüzeri, iftardan sonra oturulur bir araya, yuvarlama yuvarlanır. Herkesinki! Ama bayağı meşakkatli bir iştir yuvarlama (L2, Kadın, 1961). “Komşularla toplanılır, her gün bir evin yuvarlaması yapılır” (S1, Kadın, 1943). Ancak bu ritüel, modern toplumun karakteristik özelliği olan hız, teknolojik*

¹ Yuvarlama bazen yuvalama olarak da adlandırılır.

gelişmelere bağlı olarak gelişen makineleşme ve çalışma hayatındaki yapısal değişimler gibi faktörlerin etkisiyle belirgin bir dönüşüm sürecine girmiştir.

Yuvarlama yapmanın toplumsal bağları güçlendirici işlevi, hazırlık sürecinde mekanikleşmenin (yuvarlama makinesinin) yaygınlaşmasıyla birlikte farklılaşmaya başlamıştır. Bu süreçte, kolektif emeğe dayalı etkileşimin yerini teknolojik araçların alması, ritüelin sosyal çıktılarını dönüştürmüştür. Söz konusu değişim hem geleneksel hem de modern gündelik hayat pratiklerini tecrübe etmiş olan kuşaklar tarafından açık bir biçimde gözlemlenmektedir. “*Ne zamanki yuvarlama makineleri çıktı, eli temiz köylü teyzelerimiz çıktı (makineleri işaret ederek) o zaman o ritüel bitti*” (K3, Erkek, 1989). “*Şimdi yuvarlanmışı var ya onu alıyorsunuz, etini haşlıyorsunuz, onu yoğurtla buluşturuyorsunuz yani o ritüel olmaktan çıkmış durumda*” (R3, Erkek, 1964). “*Kolaylık gibi gözüküyor da bence bir sürü şeyi götürüyor o kolaylık. Onu yaparken işte orda oturup birbiriyle konuşma, yakınlaşma falan gittikçe kaybolacak. Öbüründe zoraki bir araya geliyorlardı, birbirlerini görüyorlardı doğru mu? Ee, şimdi o da yok! Ya işte yalnızlaşma dediğim buraya doğru gidiyor*” (C2, Erkek, 1959). Yuvarlama yapımındaki makineleşme süreciyle ilgili katılımcı anlatıları farklı katmanlardaki değişimlere işaret etmektedir. Mevcut bulgular, bu pratiği bir ritüele dönüştüren temel unsurun insan emeğine dayalı kolektif etkileşim olduğunu göstermektedir. Bu sürecin teknolojik araçlarla ikame edilmesi, pratiğe atfedilen geleneksel anlamın dönüşmesine yol açmaktadır. Nitekim Giddens’e göre modern toplumlarda gündelik yaşam eylemlerinin büyük ölçüde işlevsel bir karakter kazanması beklenen bir durumdur (Giddens, 2018, s. 107). Modern zamanlarda, dönemsel koşullara uygun rasyonel ve pragmatik seçeneklere yönelim belirginleşmektedir. Bu çerçevede, yuvarlama gibi yoğun emek ve zaman gerektiren bir pratiğin, teknolojik imkânlarla daha hızlı ve seri şekilde gerçekleştirilmesi rasyonel bir talep olarak değerlendirilebilir. Ancak Gramsci’nin Fordizm ve montaj hattı üzerinden geliştirdiği perspektif hatırlandığında, bu dönüşümün toplumsal boyuttaki izdüşümleri daha net anlaşılmaktadır. Gramsci, Fordist üretim modelinin verimliliği artırmasına karşın, bireyin üretim süreciyle kurduğu bağı dönüştürdüğünü ve toplumsal pratikleri tekdüzeleştirme potansiyeli taşıdığını savunur. Bu bağlamda, üretimin makineleşmesi yalnızca teknik bir değişim değil, aynı zamanda gündelik hayatın organize edilme biçimini etkileyen yapısal bir müdahale olarak okunabilir (Gramsci, 2011, s. 205).

Erich Scheurmann’ın modernleşme sürecini alegorik bir dille ele alan *Göğü Delen Adam* isimli eserinde, bireyin hız ve teknik imkânlarla kurduğu ilişkiye dair sunduğu perspektif, katılımcı C2’nin mekanikleşme ve sosyal mesafe arasındaki ilişkiye dair ifadeleriyle kuramsal bir benzerlik taşımaktadır. “*Bir köyden atla geçsem, çok daha hızlı giderim, ama yürürken çevrede olup biten her şeyi görürüm, dostlarım kulübelere seslenir bana*” (Scheurmann, 2018, s. 70). Diğer taraftan, yuvarlama hazırlığı sürecindeki sosyal etkileşimin ve ziyaret pratiklerinin seyrekleşmesi, bireyler arası temasın niteliksel bir değişime uğramasına neden olmaktadır. Bu durum, Durkheim’in toplumsal değerlerin çözülmesiyle ilişkilendirdiği *anomi* (normsuzluk) kavramı üzerinden değerlendirildiğinde; geleneksel dayanışma ağlarının zayıflamasının, bireyin toplumsal bütünleşme düzeyini etkileyebileceği ve beraberinde atomizasyon eğilimlerini güçlendirebileceği öngörülebilir (Durkheim, 1986, s. 236). Kentsel yaşamda teknoloji ve uzmanlaşma ekseninde gelişen organik dayanışma, bireysel alanları belirginleştirse de, bu süreç kimi zaman toplumsal etkileşimin zayıflamasına ve *kolektif bilincin* çözülmesine zemin hazırlayabilmektedir. Durkheim, bireyin toplumsal yapı ile bütünleşme düzeyinin düşmesini, kolektif bağların zayıfladığı bir *bencil intihar* eğilimi olarak kavramsallaştırmaktadır¹ (Durkheim, 1986, s. 194). Bu açıdan bakıldığında, yuvarlama hazırlığı gibi kolektif pratiklerin seyrekleşmesi; Gaziantep özelindeki toplumsal ilişkilerin geleneksel karakterinden uzaklaşarak, daha rasyonel ve bireyselleşmiş bir görünüme bürünmesi sürecinin bir yansıması olarak görülebilir.

Apartman Daireleri ve Değişen Sosyal Doku

Modern şehirlerin temelindeki mantık; ilerlemenin doğrusal (lineer) bir çizgide gerçekleştiği ve toplumların basitten karmaşığa doğru kesintisiz bir gelişim izlediği varsayımı üzerine inşa

¹ “İnsanı yaşama bağlayan şeyin gevşemesi, onu topluma bağlayan bağın da gevşemiş olmasından dolayıdır”.

edilmiştir. Bu bakış açısı, geçmişe ait pratikleri ve mekânsal formları “işlevini yitirmiş” veya “anakronik” olarak kodlama eğilimindedir. Geleneksel Antep konutlarının mekânsal mahiyetinin bir tür işlevsel dönüşüme veya “zaman aşımına” uğraması, modernitenin bu dışlayıcı gelişim kurgusundan kaynaklanan yapısal bir sonuçtur. Tarihi Antep evleri fiziki varlıklarını sürdürseler dahi, çevrelerinde değişen kentsel koşullar bu yapıların işlevsel sürekliliğini kısıtlamaktadır. Kentte ivme kazanan sanayileşme süreci, çevre iller için bir çekim merkezi oluşturarak Gaziantep’in yoğun göç almasına yol açmıştır. Böylece Gaziantep, çok nüfuslu bir şehir haline gelmeye başlamıştır. Artan nüfus, kaynak ihtiyacını da aynı oranda artırır. Barınma ihtiyacı bu listenin başında gelir. Tüm bunlar aslında kentleşme dediğimiz olgunun oluşum aşamalarıdır.

Modern kentlerdeki barınma sorunu az alanda çok kişiyi yaşatabilecek kapasiteye sahip dikey mimari stratejileriyle çözülmeye çalışılır. Böylece apartman daireleri Antep’te de modern yaşamın bir gerekliliği ve göstergesi haline gelerek Antep evlerinin yerini almaya başlamıştır. Apartman daireleri sınırlı alanda daha verimli kullanım amacına hizmet etmek üzere tasarlanmıştır. Geniş bir alana yayılan, yatay yerleşim düzenine ve açık bahçelere sahip geleneksel Antep evlerinin aksine; kentsel dokuda dikey mimariyle yükselen ve bireysel yaşam alanlarını balkonlarla sınırlayan apartman yapıları hakimiyet kazanmıştır. Fiziksel açıdan geleneksel konutlardan keskin bir biçimde ayrılan bu evler, içinde sürekli insan sirkülasyonunun olduğu, hayatın durmadan aktığı hayatlı Antep evlerinden çok farklıdır. Bu bağlamda katılımcı L1, eski evlerde bulunan bahçelerden “*hayat veren hayatlar*” diye bahseder. Zira modern kentlerde konutun işlevi hayatın kolektif bir biçimde aktığı bir merkez olmaktan ziyade, modern bireyin çalışma hayatı dışındaki zaman diliminde sığındığı ve sosyal etkileşimin minimize edildiği bir “dinlenme birimine” evrilmiştir. Bu dönüşüm, konutu canlı bir sosyal alandan hane halkının yalnızca belli saatlerde kullandığı görece daha statik bir mekâna dönüştürmektedir.

Katılımcı C2’nin pazar torbaları üzerinden yaptığı betimlemenin aile büyüklüğüne dair somut bir veri sunması gibi, katılımcı L2’nin dikkat çektiği depolama alanı sorunu da Gaziantep’teki apartman hayatının sosyolojik çıktıları yansıtmaktadır. Kentsel mekândaki daralma ve depolama kapasitesinin sınırlanması, sadece mimari bir detay değil; geleneksel hazırlık kültürünün (stoklama, kurutmalık ve kış hazırlığı) modern konut yapısı içerisinde mekânsal bir engelle karşılaşmasının somut bir göstergesidir. “*E bulgurumuz, simidimiz¹ eskisi kadar silolarla alınmıyor. Eskiden 100 kg, 200 kg bulgurlar gelirdi ama şimdi... Çünkü beraber oturuluyordu, şimdi bireysel olduğumuz için daha az alıyoruz. 10 kg alıyoruz atıyorum, 15 kg alıyoruz işte buzdolabının yettiği yere kadar, kilerimizin yettiği yere kadar...*” (L2, Kadın, 1961). Üretim ve emek alanındaki dönüşüme eşlik eden hane yapısındaki küçülme ve bireyselleşme eğilimleri, gıda saklama ve tüketim alışkanlıklarını da değişime uğratmıştır. Modern Antep hanelerindeki bu dönüşüm Kıray’ın toplumsal değişim analizleriyle örtüşmektedir. Günümüzde gıda temini, büyük ölçüde endüstriyel üretime ve piyasa mekanizmalarına eklenmiştir; geleneksel olarak hane içinde kolektif emekle yürütülen hazırlık süreçleri yerini “hazır” ve “hızlı” tüketim kalıplarına bırakmıştır. Kıray’ın da vurguladığı üzere, geleneksel aile fonksiyonlarının kamusal alana kayarak ticarileşmesi, konut içerisindeki geniş depolama alanlarını işlevsel açıdan gereksiz kılmış ve gıda hazırlığını domestik bir uğraş olmaktan çıkarıp teknolojik süreçlere devretmiştir (Kıray, 2006, s. 269).

Burada vurgulanması gereken nokta, insan faktörünün yalnızca gıdanın üretim sürecindeki dahili değil, aynı zamanda muhafaza sürecinde üstlendiği denetim ve yönetim rolüdür. Katılımcı S1’in tasvir ettiği ‘hazna’ isimli oda, bu süreci somutlaştıran önemli bir mekânsal veridir. Kavramsal olarak ‘hazine’ ile etimolojik bir bağ kuran hazna², geleneksel Antep evinde sıradan bir depolama alanının ötesinde, korunması ve yönetilmesi gereken bir iktisadi değer merkezidir. Dolayısıyla bu mekânın muhafazası, hane halkı arasındaki hiyerarşik rol dağılımını belirginleştirmektedir. Hazna üzerindeki denetim yetkisinin genellikle ailenin en kıdemli kadın figürüne (evin büyük hanımı) verilmesi, bu mekânın hane içi otorite ve statüyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. “*Bir de eskiden aile kavramında, Gaziantep’te, aileler büyük evlerde hep birlikte yaşırdı. Mutfak bir,*

¹ Gaziantep’te ince bulgur yerel halk arasında “simit” olarak adlandırılır.

² Genellikle mutfak yanında bir tür depo görevi gören odalar kiler olarak adlandırılrsa da kileri olmayan evlerde hazna kiler görevi de görür (Atalar, 2004, pp. 72, 104).

kilerin anahtarı evin büyük hanımında, gelinler bile kilerden bir şey alırken büyük hanım belinden anahtarı çıkarır verir kontrollü bir şekilde. Her şey... mahzen, kiler, büyük hanımın cebinde durur anahtar” (K1, Erkek, 1963). Böylece dönüştürülen aynı zamanda hanedeki iktidar alanlarına dair görev ve rol dağılımı olduğu da anlaşılır. Kısıtlı erişimin olduğu kiler anahtarları, yerini gün içinde muhtelif sebeplerle evdeki herkes tarafından sayısız kez açılabilen buzdolabı kapaklarına bırakır.

Bugüne geldiğimizde, görüşme yapılan katılımcıların tamamının geleneksel dokudan ayrıldığını ve modern konut dokusuna eklenildiğini görüyoruz. Yeni nesiller için geleneksel Antep evleri, gündelik yaşamın geçtiği bir birim olmaktan ziyade; ticari (kafe) veya kültürel (müze) işlevlerle yeniden işlevlendirilmiş sembolik mekânlar olarak deneyimlenmektedir. Kentin değişen koşulları bu yapıların nostaljik birer imge olarak korunmasına imkân tanısa da konutların modern yaşam standartları ve kentsel ihtiyaçlar çerçevesinde fonksiyonel bir barınma alanı olarak sürdürülebilirliğini kısıtlamaktadır. Geri döndürülemez bir aşamaya evrilen kentleşme süreci, bu konutlarda yaşamış olan kuşaklar tarafından da yapısal bir gerçeklik olarak kanıksanmış durumdadır.

Şartlar bir kere değişmeye başladı. Yavaş yavaş o bölgede oturanların hepsi taşınmaya başlıyor. Antep evi güzel, keyifli, gidersiniz bir otelmiş gibi kalabilirsiniz ama bir hayat yaşayamazsınız. Bakmayın o kadar güzel değil. Bir iyiyi gördüğünüz zaman bunun kötü olduğunu anlıyorsunuz... Evin içindesiniz, kapı aynı kapı aynı katta tuvaletiniz orda banyonuz orda mutfığınız orda her şey bir arada. Tabi daha konforlu” (M2, Erkek, 1962).

Antep evini özliyoruz falan diyorlar ama... bir arkadaşımız aldı, restore etti, çok da para harcadı gittik öyle çok da şey değil, çok da havadar değil avlu. Şehir büyümüş, sıkışmış, nefes alamıyorsun. Hava akımı olacak yerlere apartman dikmişsiniz. Antep evinde oturuyorsun ama havası yoksa olmuyor havası olması lazım. Antep evi olan mahallelerde oturmak problem. Artık otomobil hayatımızda. Dar sokaklar bu evler. İtfaiye bile giremiyor. [...] Modernleşme dediğimiz şey işte, kat kat üzerine koyduk yaptık ama yanlış yapıyoruz... (K1, Erkek, 1963).

Modern bir kent görünümüne bürünen Gaziantep’te, tek tip inşa edilen yüksek katlı yapılar, konutun bir yaşam alanı olmaktan ziyade barınma ihtiyacını karşılayan araçsal bir birime dönüşmesine neden olmaktadır. Scheurmann’ın ifadeleriyle sağ, solu, altı, üstü hep taşlarla örtülü bu evler kimine göre dikine duran ve çok sayıda gözü olan delik deşik bir sandığı andırmanın ötesine geçemez (Scheurmann, 2018, s. 27). Geleneksel ve modern yaşam alanları arasındaki bu kopuş, katılımcıların ifadelerinde mekânın değişen ontolojik statüsünü açıkça ortaya koymaktadır.

Katılımcı R1’in “Yani evde yemek yemek değildi amaç, evin havasını koklamaktı. Eve düşkünlüğümüz vardı... Adam evden sabahtan çıktım mı eve gitmek bilmez. Bizimki tam tersi.” (R1, Erkek, 1935) sözleriyle biyolojik ihtiyaçların ötesinde bir “ruh” ve “aidiyet” merkezi olarak kurgulanan ev imgesi yerini katılımcı K3’ün “Evde bakıcı abla var ama çocuk kreşe gidiyor. Evde de abla kime bakıyorsa...” (K3, Erkek, 1989) şeklinde betimlediği bir “uğrak” noktasına bırakmıştır. Modern kentleşme süreci, evleri estetik ve sosyal bir yaşam alanı olmaktan çıkararak metalaşmış bir barınma birimine indirirken; gündelik hayatın tecrübe ve faaliyet alanlarını da tecrit etmektedir (Giddens, 2018, s. 108). Bu durum, Weber’in (2010, ss. 87-88) akılcılaşma ve yabancılaşma teorileriyle paralellik gösteren bir süreci işaret eder. Modern özne için bu aşırı rasyonelleşme hali, kaçınılmaz bir “demir kafes (iron cage)” (Weber, 1999, s. 155) niteliği taşımaktadır. Katılımcı S1’in, geleneksel “hayat”lı konuttaki serbestliğin kaybını apartman yaşamındaki kısıtlarla karşılaştırması, bu mekânsal daralmanın bir göstergesidir: “Herkes çok cazip geldi ama özgürlükten uzaklaşmanın farkında olmadan. Biz o evlerde özgürdük, hayatta oynardık, kimse bize sus demezdi. Şimdi biraz yukarıdan birisi ses yapsa rahatsız oluyorsun, biz yapsak aşağıdaki rahatsız oluyor” (S1, Kadın, 1937). Teorik çerçeveden bağımsız olarak katılımcılar L2 (1961) ve N2’nin (1954) kullandığı “kafese kapanmak” ve “kendini hapsedmek” gibi metaforlar; Weberyan anlamda bireyin modern toplumsal yapı ve mekânsal formlar içerisindeki tutsaklık ve yabancılaşma hissini gündelik dildeki yansıması olarak değerlendirilebilir: “Kimse kimseyi evine kabul etmiyor artık. Geçmiş o günler. Şimdi hiç! Kafese

kapan, kapıyı kapat” (L2, Kadın, 1961), “Şimdi herkes kendini villalara hapsedti” (N2, Erkek, 1954).

SONUÇ YERİNE

Gaziantep, bugün sanayisiyle ön plana çıkan çok nüfuslu kentlerden biridir ve bugün sahip olduğu kent görünümü, 1960’larda başlayan birikimli bir sürecin nihayetidir. Şehirler, parçası oldukları ülkenin iktisadî ve sosyal sisteminin aynasıdır (Keleş, 1972, s. 11). Benzer bir mantıktan hareketle, bir şehrin sakinlerinin alışkanlıkları, aktiviteleri, etkileşim biçimleri ve örüntüleri de o şehrin aynasıdır denebilir. Tam da bu sebeple, bu çalışma insanlar arası mikro ilişkilere odaklanarak Gaziantep’in geçirdiği sosyal, siyasal, mimari ve kültürel değişimlerin tespitinin peşine düşmüştür.

Bu çalışmada, Gaziantep’in, şehirleşme serüveninde modern kent toplumunun evrensel alametleri olan sanayileşme, hızlı nüfus artışı, ailenin küçülmesi, bireyselleşme ve yabancılaşma, rasyonelleşme olgularını deneyimlediğini birkaç spesifik örnek üzerinden göstermeye çalıştık. Katılımcıların ifadeleri Tarihi Antep evlerinin sadece mimarî bir yapı olmaktan ziyade, başta geniş aile olmak üzere, iş bölümü, dayanışma, yardımlaşma, kolektivizm gibi birçok geleneksel fenomenin bir arada yaşamasını mümkün kılan mekânsal bir zemin teşkil ettiğini göstermektedir. Bir hane olarak Antep evleri, bir dayanışma ritüeli olarak yuvarlama yapımı, bir aile türü olarak geniş aile gibi fenomenler Antep’in geleneksel toplum formundaki yaşam tarzına dair analitik fragmanlar sunar.

Öte yandan, Gaziantep’te hız kazanan sanayileşme dalgası; kırdan kente göçü, demografik yoğunlaşmayı ve beraberinde modern konut ihtiyacını tetiklemiştir. Barınma sorunu, işlevsel bir çözüm olarak sunulan yüksek katlı bloklarla aşılmaya çalışılırken; bu yeni mimari form, kentin sosyal dokusunda çekirdek aile yapısına geçişin, kolektif dayanışma ağlarındaki çözülmenin ve yükselen bireyselleşme eğiliminin fiziksel tezahürü olmuştur. Sosyal ilişkilerin rasyonelleşerek gayri şahsi bir nitelik kazandığı bu süreçte konut, katılımcıların ifadelerinde de yankı bulduğu üzere, bireyi sosyal izolasyona iten bir “demir kafes” işlevi görmeye başlamıştır. Şehrin farklı kuşaklarından gelen veriler; yeni bir yaşam biçimi kurgulanırken yaşanan bu mekânsal ve kültürel kırılmanın, geleneksel pratikler üzerindeki dönüştürücü ve yer yer tasfiye edici etkisini doğrulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Atalar, A. (2004). *Osmanlı dönemi Antepevleri*. Kanaat Basımevi.
- Ataş, Z. (2024). Gaziantep kent akslarının 100 yıllık değişimi. *Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*. 14(2), 435-449. <https://doi.org/10.17714/gumusfenbil.1367013>
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan modernite*. (S. O. Çavuş, Çev.). Can Sanat Yayınları.
- Blumer, H. (1986). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. University of California Press
- Durkheim, E. (1986). *İntihar*. (Ö. Ozankaya, Çev.). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Durkheim, E. (2013). *The Division of labour in society*. (W. D. Halls, Çev.). S. Lukes (Ed.). (2. baskı). Palgrave Macmillan.
- Eraydın, A. (1999) "Sanayinin Anadolu'ya Yaygınlaşması ve Son Dönemde Gelişen Yeni Sanayi Odakları", 75 Yılda Çarklardan Chip'lere. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, s. 257-78
- Feyerabend, P. (1993). *Against method: Outline of an anarchistic theory of knowledge*. (3. Baskı). Verso Books.
- Genç, F., Keyder, Ç., Keyman, E. F., & Köse Badur, A. (2021). *Kentlerin Türkiye'si: İmkânlar, sınırlar ve çatışmalar*. İletişim Yayınları.

- Giddens, A. (2018). *Sosyoloji: Kısa fakat eleştirel bir giriş*. (Ü. Y. Battal, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Goffman, E. (2018). *Toplum içinde davranmak*. Bölükbaşı, A (Çev). Heretik Yayınları.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane defterleri cilt 1*. (E. Ekici, Çev.). J. A. Buttigieg (Ed.). Kalkedon Yayınları.
- Keleş, R. (1972). *100 soruda Türkiye’de şehirleşme, konut ve gecekondulu*. Gerçek Yayınevi.
- Keleş, R. (2017). *Kentleşme politikası*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Keyman, E. F., & Koyuncu-Lorasdağı, B. (2020). *Sekiz kentin hikâyesi: Türkiye’de yeni yerellik ve yeni orta sınıflar*. Metis Yayıncılık.
- Kuban, D. (1995). *The Turkish hayat house*. Ziraat Bankası Kültür Yayınları.
- Kıray, M. B. (2000). *Ereğli- Ağır sanayiden önce bir sahil kasabası*. Bağlam Yayıncılık.
- Kıray, M. B. (2006). *Mübbeccel B. Kıray toplu eserleri 4/ Toplumsal yapı ve toplumsal değişme* (2. Baskı.). Bağlam Yayıncılık.
- Laslett, P. (1972). *Introduction: The history of the family*. P. Laslett & R. Wall (Ed.), *Household and Family in Past Time* (ss. 1-90). Cambridge University Press.
- Leibniz, G. W. (1996). *New essays on human understanding*. P. Remnant & J. Bennett (Çev.). P. Remnant & J. Bennett (Ed.). Cambridge University Press.
- Mead, G. H. (2017). *Zihin, benlik ve toplum*. Erdem, Y (Çev). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar I*. Özge, S (Çev), Yayın odası.
- Ogburn, W. F., & Nimkoff, M. F. (1964). *A handbook of sociology*. Butler and Tanner Ltd.
- Park, R. E., & Burgess, E. W. (2016). Şehir: Kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler. E. R. Park & E. W. Burgess (Ed.). *Şehir: Kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler* (ss. 37-89). P. Karababa Kayalığı (çev). Heretik Yayınları.
- Parsons, T. (1955). *The American family: Its relations to personality and to the social structure*. T. Parsons, R. F. Bales, J. Olds, M. Z. Jr., & P. E. Slater (Ed.). *Family, socialization, and interaction process* (ss. 3-35). The Free Press.
- Portelli, A. (1991). ‘What Makes Oral History Different’, A. Portelli (ed.) in *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*. State University of New York Press. pp. 45-58
- Scheurmann, E. (2018). *Göğü delen adam* L. Tayla (Çev.). Ayrıntı Yayınları
- Stacey, J. (1990). *Brave new families: Stories of domestic upheaval in late twentieth-century America*. Basic Books
- Tekeli, İ., Gülöksüz, Y., & Okyay, T. (1976). *Gecekondulu dolmuşlu işportalı şehir*. Cem Yayınevi.
- Tekeli, İ., & Okyay, T. (1980). *Dolmuşun öyküsü*. Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği Yayınları.
- Tiken, S. (2011). *Türk Romanında Kentleşme ve Kentlileşme (1950-1980)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tönnies, F. (1963). *Community and society: Gemeinschaft und Gesellschaft*. C. P. Loomis (Çev.). C. P. Loomis (Ed.). Harper Torchbooks.

Ünlü, Ş., & Serarslan, M. (2012). Türk Sinemasında Köylü-Kentli Karşılaşması: ‘Hakkari’de Bir Mevsim’ ve ‘Uzak’ Filmleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(27), 217-227.

Weber, M. (1999). *Protestan ahlaki ve kapitalizmin ruhu*. Z. Gürata (Çev.). Ayraç Yayınevi.

Weber, M. (2010). *Şehir: modern kentin oluşumu*. M. Ceylan (Çev.). D. Martindale & G. Neuwirth (Ed.). Yarı Yayınılık.

Extended Abstract

Urbanization in Turkey is a relatively rapid experience (Keleş, 1972, p. 8; Tekeli, 1976, p. 11). The urbanization process has transformed various spheres at a remarkable pace. A glance at its history reveals a very slow process from early Republican times to World War II. However, urbanization, which accelerated particularly in the 1950s, transformed the country's appearance, with a large proportion of the population living in urban areas by the 1980s. Gaziantep is one of the cities that adapted rapidly to this process. In the first city development plan, city planners took the traditional pattern and local motifs into account. However, especially after the 1960s, extensive construction was seen in the city (Ataş, 2024, s. 442). At this stage, Gaziantep became a city called by the metaphor “Anatolian tigers”, one of the “new capital focus” (Eraydın, 1999) in the country. Industrialization contributed to population growth, thereby increasing demand for housing. At that point, the concern about protecting the city's soul was replaced by economic concerns about investment. The residents of Gaziantep are the individuals who have experienced this situation firsthand. Inspired by the assumption that the city is its residents (Park, 2016, p. 37), this study focused on micro relationships among city-dwellers. Even if he is not an urban sociologist, we can say that Goffman is an important figure in terms of understanding encounters in everyday life. Goffman's adoption of a micro-sociological approach focused on everyday life practices and human interaction has directed him towards the relationships and face-to-face interactions that arise from interpersonal encounters. Goffman states that places such as parks, streets, restaurants, shopping centers, and other gathering places provide us with details about the most common forms of social organization (Goffman, 2018, p. 10). Therefore, individuals shape architectural structures, but architectural structures can also constrain individuals, define their space, or direct their actions. Therefore, there is a mutual determinism between our habits and lifestyles and our living spaces. In this sense, the living spaces where people live provide clues about the stages societies have gone through, their ways of life, and their patterns of socialization. On the other hand, symbols or signs play an important role in maintaining or severing interpersonal relationships in everyday life. To understand the social context of symbols, which are nourished by shared meanings, it is also illuminating to look at the views of Mead and Blumer, who pioneered this idea. Mead emphasizes interaction and communication between individuals, highlighting the exchange of “meaningful symbols” that individuals direct towards each other (Mead, 2017, p. 168). In other words, one of the most fundamental conditions for a community to form a common social system lies in the capacity of individuals to assign a shared meaning to a symbol. Blumer incorporates human interpretive ability into this process and emphasizes the importance of referring to underlying personal experiences to understand human behavior (Blumer, 1986, p. 5). Therefore, in this study, driven by a similar motivation, the focus is on “historic Antep houses” and the social relationships that have developed within and around these houses. As the place where initial socialization occurs and, in this sense, serves as a prototype, the house—in this study, more specifically, the household—reflects various aspects of social transformation. Here, the household refers not only to a physical space but also to a shared experience. This study examines the urbanization process embedded in the daily life relationships within and between households in Gaziantep. The main problem of the research is to understand the relationships between micro-level household relationships (family relationships and types) and between households (neighborhoods, community culture, etc.) and the city's geographical, economic, and architectural structure. To explore the mentioned interconnectedness, this study aims to examine the changing aspects of the city through social relationships, focusing on the historic Antep houses and the lifestyles that have developed around them. This is an empirical study based mainly on in-depth interviews. The fieldwork for the study was completed over 10 months, from January 2024 to October 2024. The research was conducted with people living in Gaziantep's city center. The participant group consists of 38 people, selected from 8 families across different generations. Semi-structured interview forms were used during the interviews to capture a certain systematic approach while also allowing participants the opportunity to freely express their thoughts. The same questions were asked to all participants, with minor adjustments occasionally made during the flow of the interview based on generation and gender. The participants' identities were kept confidential in accordance with the principle of privacy, and their real names were changed. The interviews were recorded using a voice recorder after obtaining participants' consent and approval. After the data

collection phase was completed, I transcribed the audio recordings. Once the interviews were transcribed, recurring narratives and words were categorized using Excel spreadsheets. In this study, we attempted to demonstrate, through several specific examples, that Gaziantep has experienced the universal characteristics of modern urban society in its urbanization journey, namely industrialization, rapid population growth, the shrinking of the family, individualization and alienation, and rationalization. As expressed by the participants, historic Antep houses were not merely architectural structures but also hosted many traditional phenomena such as *division of labor*, *solidarity*, and *collectivism*, primarily within the extended family. As a household, Antep houses, as a solidarity ritual, the making of yuvarlama, and as a family type, the extended family, offer small but distinct fragments of the lifestyle in Antep's traditional society. On the other hand, increasing industrialization in Gaziantep over time triggers and intensifies rural-to-urban migration, which in turn leads to population growth, housing problems, and apartment living. The housing shortage problem has been solved by building high-rise apartments, which are considered more functional. The increasingly tall apartment buildings in the city have become a symbol of the transition from extended families to nuclear families in Gaziantep, of loosening solidarity and social ties, and of widespread consumption and individualism. In city life, where selfish and individualistic relationships prevail, relationships become more impersonal and rational, sometimes pushing people into loneliness and even into a state of being trapped in an “iron cage” (Weber, 1999, p. 155). The statements of three generations of city residents confirm the cultural fractures, erosion, and even occasional disappearances created as a new way of life tries to find its place in Gaziantep.